

Stortorget i Lund

En kandidatuppsats om torgets utveckling från 1000-talet till 2007...

Av: Maja Rytorp

Bild 1. Odaterad Stortorget ca 1900. (Ur: Kulturens arkiv.)

Förord

Stortorget utveckling är ett 10p kandidatarbete i landskapsarkitektur med vinkling stadsbyggnad. Arbetet är skrivet vid område landskapsarkitektur vid LTJ, SLU i Alnarp. Med min essä hoppas jag kunna ge en klar bild av hur Stortorget i Lund vuxit fram.

Jag vill tacka min handledare Tiina Sarap för hennes stöd.

Lund september 2007

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Maja Rytorp', written in a cursive style.

Maja Rytorp

Abstract

Squares, these public rooms have always fascinated me. I find them interesting because of their variety in shapes, functions, design etc. Stortorget in Lund is one of Sweden's oldest squares, this essay is dedicated to this particular square. Of all the possible ways that you could approach Stortorget in Lund I have decided to do it from an urban design point of view. My essay is a summary of Stortorget's historical development. My aim has also been to give a hint of what could happen with the square in the future.

My questions at issue are:

- How did Stortorget develop?
- What may Stortorget look like and function as in the future?

The most important source has been the city archive in Lund. To compare maps and photographs from different eras has been an important way for me to look at the development of Stortorget.

The essay consists of three main chapters

- how Stortorget was born
- Stortorget's early shape and functions
- Stortorget during the 20th and 21st century

Results

I found that the progress of the square can be followed in many different ways. The archives in Lund are filled with material and you can always find more. In my search for material I found that the human factor was the biggest source of error.

I have found that the square reflects the time and the people living around her. Depending of our demands and needs we give the square a suitable function and design. For example in the medieval times before people had water in their houses from the tap they came to the square well. Today the well of Stortorget in Lund is just a memory, instead you can find people sipping coffee from outdoor cafés, that is one of our times contributions to the squares function and design. Therefore I came to the conclusion that it is hard, maybe impossible to tell about the future of the square.

Keywords; Lund, torg, mötesplats, arkitektur, funktion

Innehållsförteckning

Inledning	sid
Bakgrund	8
Mål	8
Metod	9
Uppsatsens struktur	9
Utvecklingen tar sin början...	
Begynnelsen	12
Torget tar form	13
Golvet	14
Torget tidiga funktioner och utseende	
Torglivet	18
De styrandes maktcentrum	20
Upprensning och namnbyte	20
Torget utseende under medeltiden	21
Gatunätet	22
Den omvälvande perioden	
Omflyttning av torghandeln	26
Torgetsväggar	29
Bilismens påverkan	30
Den fysiska förändringen	32
Nutid och framtid	
Motrevolution	36
Den senaste stora renoveringen	35
Torget idag	38
Intervjuer	39
Diskussion/Avslutning	
Det arkitektoniska rummet	40
Stortorget funktioner	44
Källor och litteratur	48-51

Inledning

Det är en spännande utveckling som jag fått möta under mina efterforskningar av Stortorget i Lund. Det förvånar mig mycket att så lite är skrivet om detta ett av Sveriges äldsta torg. Om det näraliggande Mårtenstorget finns förvånansvärt mycket material sammanställt. Kanske kan det bero på att Mårtenstorget under en längre tid varit mer folkligt genom sina marknadsdagar medan Stortorget länge varit en parkeringsyta.

Bakgrund

Torg är fantastiska rum som erbjuder många möjligheter. De är olika till form, utseende och funktion. Det finns inte ett torg som ser ut och fungerar som ett annat. Det hela beror på torgets sammansättning och i vilken kontext det befinner sig. Dessa stadens mångfasetterade rum har alltid fascinerat mig.

Uppsatsen är en sammanfattande historisk beskrivning av hur Stortorget i Lund vuxit fram. Jag tycker att det är ett bra exempel på ett torgs utveckling därför att det är ett av våra äldsta torg (om man bortser från att det vid grundandet var danskt) och det innehåller många klassiska torgelement. Jag har inte valt att gå in i detaljnivå någonstans d.v.s. det är inte min avsikt att i denna uppsats redovisa huruvida en bänk tillkommit till torget från ett årtionde till ett annat. Det är helheten och de stora dragen i torgets utveckling som jag vill visa. Uppsatsen gör även en mindre utvikning av hur Stortorget kan komma att se ut i framtiden. Av alla möjliga vinklar att se på Stortorget har jag valt att se på det ur ett stadsbyggnadsperspektiv.

Mål

Min målsättning är att göra en kort sammanfattande historisk beskrivning av Stortorget utveckling samt att ge en bild av hur torget kan komma att se ut och användas i framtiden. För att nå min målsättning har jag använt mig av två frågeställningar;

Hur har utvecklingen av Stortorget i Lund sett ut?

Hur kan Stortorget komma att se ut och användas i framtiden?

Metod

Jag har samlat in och läst artiklar, böcker och skrifter. Mycket av materialet som jag använt mig av kommer från stadsarkivet och Ekska husets samlingar. Man kan här tillägga att man i Lund har ovanligt bra arkivering

av material många århundraden tillbaka i tiden. När allt material undersökts har min metod varit att efter mina frågeställningar sälla i all den information jag hittat för att nå min målsättning.

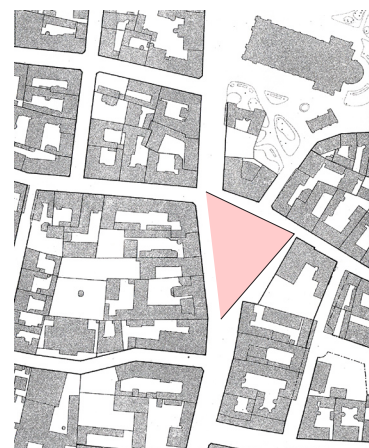
Genom att studera kartor och planer och jämföra dessa från olika epoker har jag fått ytterligare en dimension till mitt arbete. Det tvådimensionella planet har varit oerhört givande att studera. Jag har snabbt kunnat se skillnader som tagit en lång stund att hitta i texter. Kartorna och planerna har på ett mycket bra sätt kompletterat den information som jag hittat i textmassa. Både till det skrivna och ritade måste man givetvis förhålla sig med ett kritiskt öga då den som skapat verket har haft en viss intention med sitt skapande och då utelämnat annat.

För att komma åt svaret på frågorna, varför Stortorget ser ut som det gör idag och hur det kan komma att se ut i framtiden har jag b.l.a. intervjuat nuvarande stadsarkitekten i Lund samt gjort egna observationer på platsen.

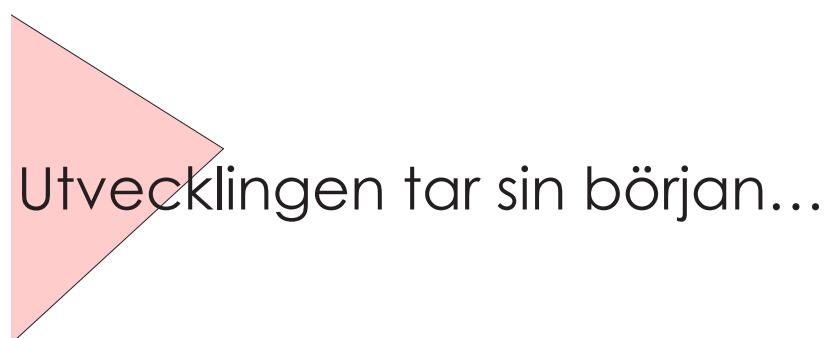
Uppsatsen struktur

Uppsatsen är indelad i tre huvudkapitel. Där det första kapitlet, utvecklingen tar sin början, tar upp hur torget och dess omgivning växte fram. Det andra huvudkapitlet beskriver torgets utseende och funktioner under en period som sträcker sig från medeltid till sent 1800-tal. Det sista kapitlet belyser torgets utveckling under 1900-talet och i nutid.

Stortorget är beläget i hjärtat av Lund. För att bekanta Er med området se *bilaga 1 längst bak* i uppsatsen.

Begynnelsen

Lund anlades omkring år 1000. Det var vid en plats där två bäckar mötes. Mellan dessa bäckar gick en gammal väg sedan vikingatiden (Stora Södergatan). På två ställen förgrenade sig vägen, dessa vägar kom att bli Bredgatan och Sandgatan. Den goda vattentillgången samt vägarnas sammanstrålning gjorde att den här platsen var en viktig plats. Under den här tiden är Skåne dansk mark och området som senare kom att bli Lund tillhörde den danska kungen. Vid den ena sidan av vägskälet fanns en gård, marken intill vägarna uppläts av kungen åt ortens första bebyggare och själva vägskälet utsågs till torg.¹ Vid grundandet av torget fanns alltså nästan ingen bebyggelse på platsen. Staden och torget kom att växa fram tillsammans.

Strax efter torgets grundande flyttades en marknad som sedan vikingatiden funnits en bit utanför Lund, vid nuvarande Linero, in till torget.² Troligtvis för att befästa det nya torget men även för att bidra till att ge den nya staden Lund ekonomisk bärkraft.

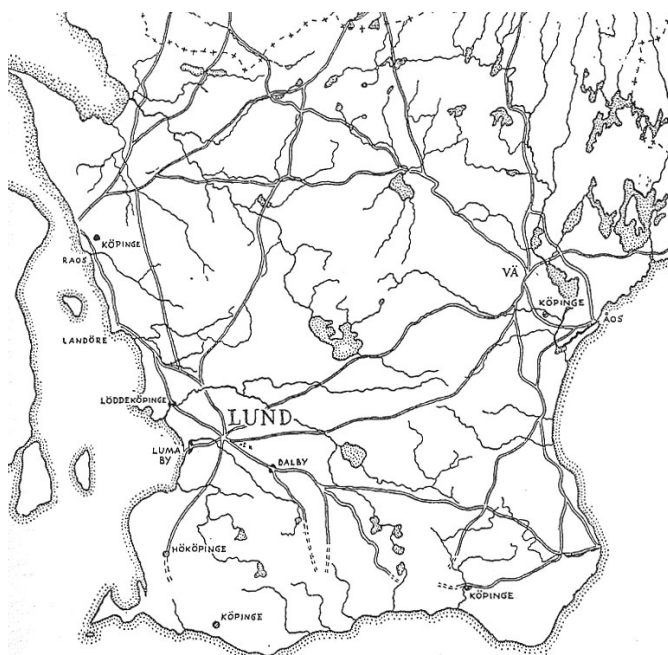

Bild 2. (Ur: Blomqvist, sid 15.)

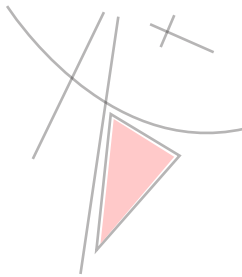
Kartbilden visar de gamla vikingalederna i Skåne. Genom den kan man verkligen se och känna hur strategiskt viktig den punkt där Lund ligger är i detta nät av leder. Det faller sig inte konstigt att en handelsplats kunde uppstå just där flera leder strålar samman.

1 Lunds dagblad, Torg och rådhus i Lund, , 1939 8/4.

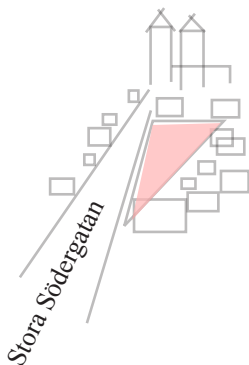
2 Yttrande, Wahlöö, 1988 8/9.

Torget tar form

Där låg nu torgplatsen vid sidan av Stora Södergatan. Att torg blev till på det här sättet, genom en öppen yta i anslutning till en väg var ett vanligt sätt som torgplatser uppstod på. Jämfört med romarnas forum och grekernas agora var detta en mycket enkel plats. Romarnas strikta kvartersstruktur fanns inte alls i Lunds stadsbild. Lunds vägar ringlade sig fram efter topografin. Än idag kan man nästan skönja hur de gamla bäckarna runnit och vägarna anpassat sig efter dem. Torget i Lund kom således att få en tringelaktig form.

Torget hade alltså inte den kvadratiska formen som man ofta vill förknippa med ordet. Det var en enkel gata med något större bredd än vad man brukade ha och med en utvidgning vid vägskalet. Torg uppstod på liknande sett i Tyskland under 900-1000-talen och i de andra nordiska länderna under motsvarande tid. Det kvadratiske torget med anor från romarnas forum blev känt i Sverige först på 1200-talet³. Formen på det nyskapta torget och dess rumslighet förstärktes allt mer av de byggnader som uppkom i dess kanter. Det som under torgets äldsta tid 1000-talet utgjorde torgets väggar var köpmans och hantverkargårdarna, de kantade sträckorna av Stora Södergatan. Det var låga små längor med ett ganska oansenligt intryck. Förutom hantverksgårdarna och längorna fanns vid torget även en mindre kyrka. Den restes på 1000-talet och kallades för sankta Marias kapell.⁴ Kyrkan finns inte längre kvar. Utgrävningar har visat att det rörde sig om en stavkyrka och att den låg i södra delen av torget.

För att sätta in läsaren i hur unikt det var med ett torg redan på 1000-talet kan nämnas att det i de flesta svenska städer inte fanns torg förrän under senare medeltid. Man kan göra en jämförelse med Malmö som under lång tid var en viktig stad ur handels och krigssynpunkt. Trots sin relativt höga status som stad fick inte Malmö sitt första officiella torg förrän på 1500-talet då Stortorget anlades, alltså 500 år efter att Lund fått sitt första torg.

3   Lunds dagblad, Torg och rådhus i Lund, 1939 8/4.

4   Lunds dagblad, Torg och rådhus i Lund, 1939 8/4.

Golvet

Efter utgrävningar som gjordes i samband med att gatukontoret skulle lägga nya rör under Stortorget 1993, upptäcktes en rustbädd (rustbädd, äldre typ av grundläggningskonstruktion av trä som utnyttjades vid svag undergrund, ofta vilande på ris och stenar). Troligtvis hade man samlat ris, grenar och stenar för att minska den lervälling som blivit på torgets yta av all förflyttning som skedde där. Det verkar som att man haft stora problem med fukt och vattenavrinning. Ovanpå riset och stenarna fann man vid utgrävningen en träkonstruktion. Denna sträckte sig från domkyrkoområdet i norr till västra Mårtensgatan i söder. Träkonstruktionen bestod av plankor och pålar som ska ha täckt hela torgets yta. Dendrokronologisk analys av fynden tyder på att trädäcket funnits på torget runt 1100-talet.⁵ Att det kan ha varit problem med vatten på platsen för torget känns troligt med tanke på dess läge mellan bäckarna. En lösning på hur man skulle kunna använda torget även under regnigare perioder var troligtvis att bygga rustbädden. Som vi tänker oss dagens golv på torg så är det inte av trä därför är detta en intressant iakttagelse att få med i denna uppsats. När trädäcket försvunnit har jag inte hittat några uppgifter om. Troligen byttes det ut successivt då det rutnat eller av annan anledning blivit dåligt. När staden sedan vuxit och man fått råd har det någon gång investerats i sten som markmaterial på torget.

---

⁵ Gamla Lund Nytt, Stortorget - Lunds medeltida forum, 1994:2.

Torgets tidiga funktioner och
utseende

Torglivet

Eftersom torget utvecklades samtidigt med staden blev det snabbt dess hjärta och medelpunkt. Läget för torget blev centralt eftersom staden i det här fallet växte ut från torget. Det är inte alltid så att torg ligger i mitten av staden, om man är i en hamnstad ligger torget ofta i anslutning eller i närheten av hamnen.

Torget's huvudfunktion på den här tiden var att fungera som en offentlig plats för varuutbyte. Där sålde hantverkarna sina verk, här kunde man få tag på varor från främmande orter och länder. Det var också en viktig mötesplats för folk från bygden, långväga och de som levde i Lund. För de boende i Lund var torgets brunn en given mötesplats då man gick dit för att hämta sitt dagliga vatten. För att vi i vår tid ska ha en chans att förstå hur viktigt torget var som mötesplats och informationsspridare måste vi sätta oss in i en värld utan telefoner, datorer och andra elektroniska kommunikationssätt, vid den här tidpunkten var inte ens boktryckarkonsten uppfunnen. Stadens styrande annonserade ut större händelser på torget, ett ypperligt tillfälle att göra detta på var under torgdagen. Torgdag höll man en dag varje vecka och under vissa speciella dagar hölls större marknadsdagar på torget. Den vanliga torgdagen var lördagen varje vecka. Lund hade två återkommande större marknader, Trehögsmarknad som hölls vid kristihimmelfärd, och en som hölls på St Laurentius dag den 10 augusti. Handeln var inte bunden till dessa torg eller marknadsdagar utan den pågick under hela veckan. Man kan bara föreställa sig trängseln på torget då torgdagen eller någon av marknadsdagarna inföll.

Det fanns många regler kring vem som fick sälja vad och var på torget. Handel fick endast bedrivas på torget, att bedriva handel på landsbygden straffades under medeltiden med böter. Under de tidigare nämnda marknadsdagarna, Trehögsmarknad och St. Laurentius dag var handeln fri, då fick utlänning handla med bonde och utlänning med utlänning. Det var inte helt fritt att köpa och sälja saker även om man var på torget. Man kunde få betala en torgavgift till kungen. För Lunds torg finns uppgifter om torgavgift från mitten av medeltiden. Denna avgift betalades av varje dansk (Lund var fortfarande danskt) eller utlänning, som inte var borgare i staden, om han ville köpa eller sälja något på torget som var utöver hans egna förbrukning.⁶

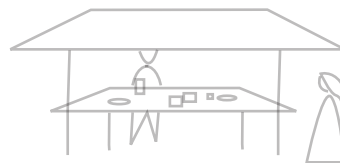
6 Blomqvist, 1951, sid 321-329.

Ordet torg hade för medeltidsmänniskan en juridisk innebörd. Man associerade inte bara till själva formen på torget, nästan viktigare och som man kanske associerade till först var de rättigheter som innebörden av att få ha ett torg innebar för staden. Ragnar Blomqvist skriver;

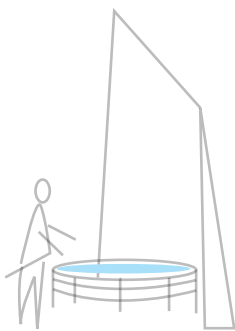
"Ett torg var då en lokalitet, där under överhetens skydd och efter särskilt privilegium fick bedrivas köpenskap."

Att ha ett torg och att få bedriva torghandel var ett viktigt privilegium för staden. För att verkligen sätta sig in i hur viktigt och stort det var att få detta privilegium kan man fundera över hur det skulle vara idag om bara vissa städer skulle få bedriva handel.

De styrandes maktcentrum

Förutom att torget fungerade som marknadsplats, mötesplats och informationsspridare var det också en plats varifrån staden styrdes. Vid torget hade stadens styrelse och förvaltning sitt säte. Stadsstyrelsen bestod dels av kungens representant, fogden, dels av borgarna valda representanter. Eftersom staden vuxit upp på kungens mark stod den till början i starkt beroende av kungamakten men utvecklingen gick under senare delen av medeltiden mot ett allt mer ökat självstyre för borgarna. Vid vinkelspetsen där de båda vägarna möttes har man hittat rester av bänkar vid grundgrävningen 1913. Bänkarna kan ha varit avsedda för stadens första tingsmöten före rådhuset tillkomst. Sitt första råd och rådhus fick Lund under den snare delen av 1200-talet, rådhuset restes i torgets norra ända.⁷ Förutom att det första rådhuset fanns vid torgets norra ända så vet man väldigt lite om det. Mellan det första och det nuvarande har där funnits ett flertal olika rådhus. Under vissa perioder har staden stått utan rådhus, då p.g.a. att det brunnit ner och man inte haft pengar att bygga upp det på en gång. Rådhuset som finns på torget idag är från 1837 och varifrån början ett stadshus. I det nuvarande rådhuset har även polis och rättsväsende haft sina lokaler, de flyttade ut under 60-talet och in flyttade lunds politiker.

Torgetsutseende under medeltiden

Från medeltiden framgår ganska väl av uppgifterna i urkunderna från 1300- och 1400-talet hur torget sett ut. Den långa torggatan kantades av gårdar, på bägge sidor. Framför dessa gårdar låg en tät rad med bodar, bodarna hade en viss gruppering t.ex. så låg skomakarnas bodar vid Stora kyrkogatan.⁸ Under medeltiden fanns även permanenta torgbodar, dessa var oftast av trä men det finns även dokumenterat bodar av klinehus (en typ av korsvirkeshus) och tegel.⁹

Förutom de många bodarna fanns det ofta en brunn på de medeltida torgen, så var fallet även i Lund. Från 1400-talet finns uppgifter om att där fanns en brunn. På bilden över Stortorget från 1830 finns brunnen avbildad i högra hörnet¹⁰.

7   Lunds dagblad, Torg och rådhus i Lund, 1939 8/4.

8   Lunds dagblad, Torg och rådhus i Lund, 1939 8/4.

9   Ibid.

10   Yttrande, Wahlöö, 1988 8/9.

Samtidigt som man grävde fram bänkarna vid vinkelspetsen, de som man tror kan ha använts vid de första rådsmötena gjordes ett fynd av en påle som tolkats som stadens spöpåle. I närheten hittades även en hel samling läderpryglar vilket stärker teorin om att pålen varit just en spöpåle. Liksom brunnen var även spöpålen ett vanligt inslag på de medeltida torgen. De skyldiga straffades och fick skämmas inför publiken på torget. I dessa lägen fungerade torget verkligen som en skådeplats.

Bild 3. Stortorget i Lund 1830. (Ur: Kulturens arkiv.)

Gatunätet

1600-talet var renässansens epok, man hyllade åter de antika idealen som under gotik och medeltid varit som bortblåsta. Ett av renässansidealerna som kom att påverka Sverige och Stortorget var återuppväckandet av romarnas rutnätsplan. Det föll sig därav att den svenska kungen och regeringen ville ändra på Lunds oregelbundna gatunät. Vid den här tiden stod många gårdar och hus tomma och från högre ort såg man nu en chans att modernisera gatunätet. De rådande stadbyggnadsidéerna var nu helt och hållet inriktade på romarnas rutnätsplan. De styrande kunde åberopa ett beslut taget riksdagen 1641 att regleringar av gatunät skulle genomföras efterhand i äldre städer.

En karta över Lund upprättades (bild 4). Där redovisas två förslag på gatureglering. Den ena innebar ett helt nytt gatunät, anpassat efter 1600-talets stadsplaneidéer och helt okänsligt utlagt över bebyggelsen. Kartorna utfördes av lantmätarna Nils Eriksson Njurenius och Andreas (efternamn ej känt kan ha varit Månsson Streng). Liknande regleringar utfördes i flera svenska städer däribland Uppsala. För Lunds del stannade förslagen på pappret. Detta var till stor del pga borgerskapets inverkan. På ett möte med den skånska kommissionen i mars 1670 påpekade borgarna i Lund att regleringen skulle betyda att ett stort antal gårdar måste rivas och att knappt en fjärdedel skulle ha råd att återuppbygga dem. Därför önskade man att få behålla de gamla gatorna. Frågan lyftes till regeringen där den fick vila.¹¹

Efter en brand 1678 togs frågan på nytt upp. Branden hade ödelagt hälften av gårdarna och man ansåg nu att staden borde vara mogen för att göras om till det regelbundna gatunätet.¹² Dåvarande generalguvernör i Skåne, Erik Dahlberg lät då uppföra en karta över Lund, se bild 5. Kartan visar gator samt förslag till regleringar i gatusystemet. Av de framtagna förslagen genomfördes bara en sak, det var förbindelsen mellan nuvarande Kyrkogatans norra och södra del. Trafik från torget till Bredgatan hade tidigare fått söka sig omvägen genom Klostergatan och Gråbrödersgatorna. Förbindelsen på Kyrkogatan gjordes år 1702.¹³ Den nya dragningen via Kyrkogatan och en senare vägdragning till Botulfsplatsen är två av de få gaturegleringar som skett i Lund. Mycket av Lunds pittoreska känsla kommer av de vindlande medeltida gatorna, så nog är det tur att Erik Dahlbergs planer inte blev helt genomförda.

---

11 Blomqvist, 1978, sid 165.

12 Blomqvist, 1978, sid 165.

13 Lunds stadsbild, 1968, sid 116.

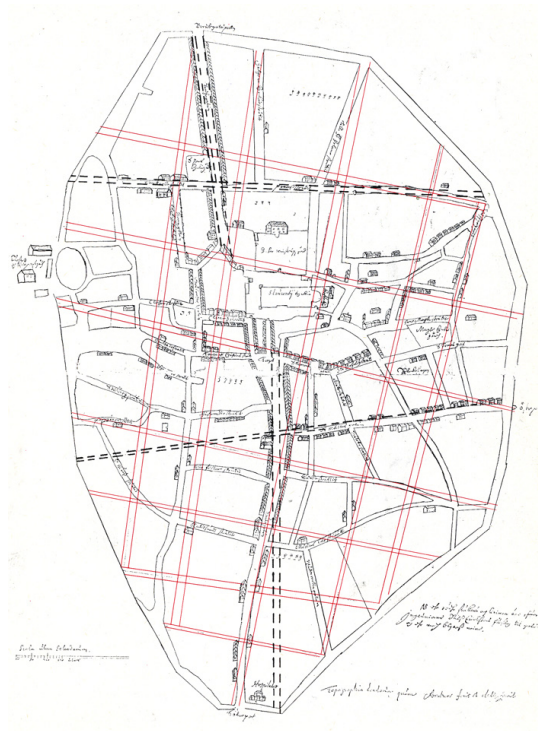

Bild 4. Andreas karta över Lund från 1669. De röda linjerna är Nils Erickssons förslag och de brutnalinjerna visar Andreas förslag. (Ur:Lunds stadsbild sid. 113.)

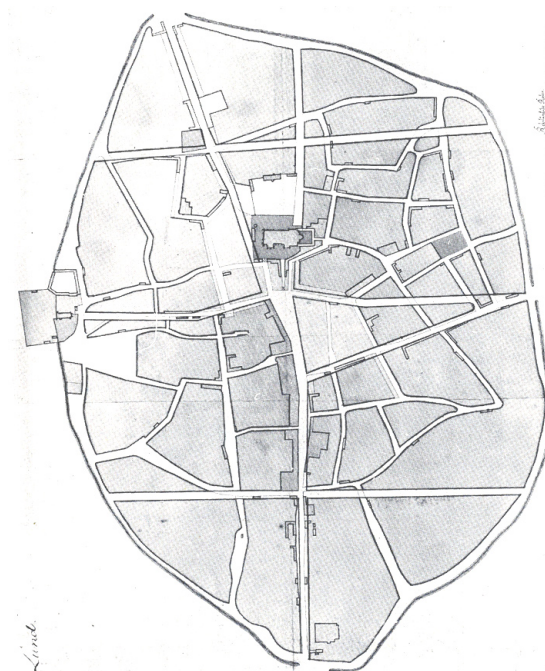

Bild 5. Erik Dahlbergs gaturegleringskarta från 1680. (Ur:Lunds stadsbild sid. 114.)

Upprensning och namnbyte

Under 1700-talet kom Stortorget att få sitt nuvarande namn det skedde närmare bestämt år 1744 då Lund fick ett nytt torg i anslutning till domkyrkan, det nya torget kom att kallas för Lilla torg och det gamla torget fick nu benämningen Stortorget. Torget fick inte bara ett nytt namn under 1700-talet, där rensades upp. Efter ett beslut taget av stadens borgarna tog man bort de salubodar som kantat torget och torggatan. Bodarna hade ett dåligt anseende, det sades att där fanns lösaktigt kvinnofolk, att svordomarna flödade och att man eldade på grytor som stod på marken vilket utgjorde en stor brandrisk. Bodarna revs och man utförde en uppsnyggning av torget.¹

Stortorget såg alltså fortfarande mer eller mindre ut som det gjort och hade samma funktioner som förut, så föll det sig, men när vi nu börjar närma oss 1800-talets mitt kommer vi in i förändringens tid.

---

¹ Blomqvist, 1978, sid 244.

Den omvälvande perioden

Omflyttning av torghandeln, ny konkurrens

Torgen spelade fortfarande en lång bit in på 1800-talet en mycket viktig roll i städerna där de ofta var både makt och ekonomiska centrum. Så var fallet även i Lund. Stortorget var fortfarande stadens hjärta. Nu började det bli trångt på torget, behovet efter mer torgyta växte. Som resultat av den ökade efterfrågan på torgyta donerade fabrikör J.P Borg år 1840 ett större område mark i nära anslutning till det befintliga torget, det nya området fick namnet Mårtenstorget. Till detta nya torg förflyttades all kreaturshandel medan övrig handel hölls kvar på Stortorget. Vid 1800-talets slut fick man ännu ett nytt torg, Clemenstorget. Kreaturshandeln förflyttades nu dit från Mårtenstorget och till Mårtenstorget flyttades en del av torghandeln från Stortorget.¹⁴ Det lades nu även till yta till Stortorget för att lätta på handelstrycket. Vid torgets östra sida lade man till 25 till 18 meter till den gamla torggränsen.¹⁵ I början på 1900-talet skedde endast handel med kött och fisk på Stortorget, även denna upphörde då saluhallen uppfördes vid Mårtenstorget 1909.¹⁶ Saluhallen var en plats inomhus för handeln, att handla inomhus skulle bli allt vanligare. Antalet affärer runt och i anslutning till torget ökade kraftig runt sekelskiftet. Senare ökade de även i storlek, ytmässigt. Utvecklingen gick mot allt större enheter och minskad kundkontakt.¹⁷ Denna omflyttning av handeln från det offentliga rummet till det privata beskrivs så här av Jan Gehl;

"market was taken from the public arena and mocked into the public sphere"

Torget fick även konkurrens som allmän mötesplats av stadsparken. Stadsparken var ett nytt fenomen som kom från kontinenten, de var ett resultat av de smutsiga städerna. Tidens ideal var att människor behövde tillgång till grönska och frisk luft därför började man att anlägga parker i städerna. Men det var inte bara parkerna som blev nya konkurrenter till Stortorget även de ovan nämnda Mårtens och Clemenstorget blev nya magneter i staden som spred ut den tidigare starka koncentrationen av människor runt Stortorget. Stadsparken och de nya torgen var dock inte den tuffaste konkurrenten, det var den nya tågstationen. Hela staden drogs mot den nya stationen och man fick nu en förflyttning av det ekonomiska centrum som funnits runt Stortorget mot stationen.

---

14 Lunds dagblad Torg och rådhus i Lund, 8/4 1939.

15 Lunds stadsbild, 1968, sid 116.

16 Yttrande, Wahlöö, 1988 8/9.

17 Blomqvist, 1978, sid 334.

6. Militärparad efter 1915. (Ur: Kulturens arkiv.)

7. Odaterad bild, marknad på Stortorget. (Ur: Kulturens arkiv.)

8. Huset till höger, gamla rådhuset (Ur: Stadsarkivet odaterad bild.)

Bild 9. Stortorget med rådhus före tillkomsten av stadshallen. (Ur: Stadsarkivet)

Torgetsväggar

Man kan se torget som golvet i en rumsbildning där väggarna utgörs av fasader. Torget är en skådeplats för stadens invånare och fasaderna är kulisserna. Fasaderna är inte bara torgets väggar, de berättar för oss om torgets utveckling. Varje epok har sina ideal vilket har gett upphov till hus med olika fasader som alla berättar sin historia. Det faller sig dock så att de flesta fasaderna runt Stortorget är från 1800 och 1900-talet, spridningen på åldrarna jämfört med torgets ålder är alltså inte så stor. Det äldsta huset som finns kvar idag är rådhuset från 1837¹⁸. Att äldre hus saknas beror mycket på de bränder som eldhärjat Lund, då de flesta äldre hus var konstruerade av trä föll de lätt offer för eldens lågor.

Om man ser på torget som öppen yta inser man att den erbjuder betraktaren möjlighet att ta in och njuta av fasaderna på ett helt annat sätt än vad en gata kan erbjuda. Detta i sin tur leder till att fasadarkitekturen på ett torg för den estetiska upplevelsen kan ge mer än på en vanlig gata. Jag tycker inte att det idag finns något hus på Stortorget som direkt sticker ut genom sin fasad. Under 1800-talets slut får Stortorgets väggar, affärer i bottenvåningarna. Till fasaderna kommer nu skyltfönster, skyltar och markiser. Dessa skymmer delar av husfasaderna och ger därav Stortorget ett nytt utseende. De ger också betraktaren och den gående en ny dimension att ta del av. Det är inte längre rena husfasader som ramar in torget de är mer uppbrutna av de nya utsmyckningarna, det enhetliga är borta.

Det var inte bara fasaderna som fick ett nytt utseende under 1800-talet, en helt ny fasad blev till då Sydsvenska Kreditaktiebolagets byggnad uppfördes år 1913. Upplåtandet av byggnaden innebar att man lät bebygga platsen där det gamla rådhuset stått i 600 år med en helt annan typ av byggnad. Den nya byggnaden var stor och hög och passade inte in med de omgivande äldre lägre husen. Vid upplåtandet av Sydsvenska Kreditaktiebolagets byggnad lät man även bygga igen en gammal väg som lett från torget till domkyrkan. Detta innebar att fasaden blev hel men att vägen försvann¹⁹.

Hittills hade mycket hänt med Stortorget på bara några årtionden, nya fasader och total omflyttning av den tidigare marknaden. Stortorget var nu ett öppet rum men det skulle inte vara länge.

---

18 Yttrande, Wahlöö, 1988 8/9.

19 Lunds stadsbild, 1968, sid 121

Bilismens påverkan

Vid sekelskiftet hade industrialiseringen liksom urbaniseringen tagit fart. Städerna växte i rask takt och på många håll var villkoren odrägliga, det var trångt och smutsigt. Som ett resultat av detta får vi ett stadsbyggnadsideal som kom att kallas funktionalismen. Man ville ta bort trångboddheten och smutsen och få in ljus och luft. Industrialiseringen innebar många nya uppfinningar. Den som kom att påverka torget mest var bilen. Denna bidrog ytterligare till att användandet av stadens mötesplatser omdanades ännu mer. Istället för att mötas och röra sig utomhus åkte man runt i sin bil och gick in för att träffas.

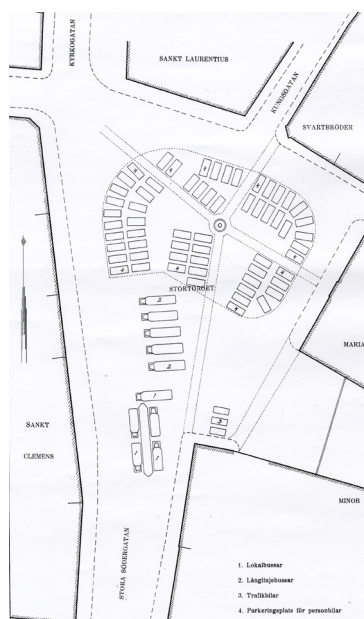

Bild 10. " de nya parkerings anordningarna ".
(Ur: stadsarkivet)

Förutom att bilen bidrog till att flytta in människan gav den staden en helt ny struktur. Torget avskärmades nu från sina väggar i och med de nya bilgatorna. Torgets funktion som mötesplats och markandsplats var nu ett minne blott. Jan Gehl tar upp hur fotgängare och cyklister ges allt sämre villkor p.g.a. av bilen och hur detta i sin tur påverkar stadslivet. Lund var inget undantag från detta. Stortorget som varit tomt från försäljning fick nu en ny funktion. Dess yta kom nu att användas som parkeringsplats, rondell och busshållplats. Från 1920- talets början inrättas den ena busslinjen efter den andra med en tillsynes självklar slutstation, Stortorget. 1930-talet blev en turbulent tid för trafiken i Lund. Vägarna var nästintill igenkorkade och man satt med ett stort problem. 1931 startade man en omorganisering av långlinjebussarna på Stortorget, dessa flyttades till ett nyligen avröjt kvarter,

S:t Botulf. För att få en körförbindelse mellan Stortorget och S:t Botulf öppnade man upp kvarteret Maria Minor. Där drog man nu en helt ny gata, Botulfsgatan. Kvar på Stortorget blev nu linjebussarnas refuger, stadsbussarnas hållplatser samt en mängd parkeringsrutor.

Bild 11. Foto, Stortorget under 50-talet.
(Ur Ekska husets bildarkiv)

1960 började bilarna försvinna bort från Stortorget och 1971 förbjöds helt privat biltrafik över Stortorget, även stadsbussarna fick maka på sig. Sedan 1967 har de en egen uppbyggd centrumterminal på Botulfsplatsen. Till stadens 1000-års jubileum var planen att öka gångytorna samt att torgets asfalterade stora körfält skulle minskas till ett stensatt minimalt dubbelspår för bussar och kollektivtrafik.²⁰

Enligt Claes Wahlöö (tidigare stadsantikvarie i Lund) har 1900-talets stadsplanering tagit dålig hänsyn till Stortorgets betydelse som historisk och topografiskt viktig centralplats i Lund. Som exempel nämner han i ett yttrande till byggnadsnämnden i Lund;

“en (lätt farsartad) rondell som anlades på 30-talet, asfaltering (röd asfalt) på 50-talet och en långsam breddning och asfaltering av gatan på 60-talet. Mycket av åtgärderna har haft trafiktekniska orsaker. Torget fungerade under långa tider (ända in på 60-talet) som parkeringsplats.”

Det som Wahlöö tar upp i sin text var något som många samtida torg råkade ut för på ett eller annat sätt, påverkan av bilen och funktionalismens synsätt att bilen var en frihetsgörare som skulle ges plats i städerna. Jag kan förstå det men samtidigt förefaller det mig svårt att förstå hur man kunde göra som man gjorde med Stortorget utan några större protester.

20 Odén, 1990, sid 92.

Den fysiska förändringen

Vad som hände med Stortorget och dess omgivning från sent 1800-tal till 1960-tal visar sig tydligt om man studerar två kartor. Den övre kartan på nästa sida visar Stortorget med omgivning år 1896 och den undre flygbilden visar samma område från år 1968. På den övre kartan ska man lägga märket till Lilla kyrkogatan, den lilla gatan som löper upp mot domkyrkan från Stortorgets norra sida. På den undre kartan finns denna inte längre med. Som tidigare nämnts i uppsatsen försvann denna vid uppförandet av Sydsvenska Kreditaktiebolagets byggnad år 1913. Med hjälp av att jämföra kartorna tycker jag att man kan få en bra känsla för hur torget kändes före och efter Lilla kyrkogatans existens. Om det var rätt eller fel att bygga bort denna väg finns många åsikter om. En annan intressant iakttagelse som man kan se är tillkomsten av Botulfsgatan. På den övre undre kartan ligger tyvärr en skugga över gatan men man kan ändå tydligt se att den finns där. Man kan på samma karta identifiera ett antal bilar som står uppställda på Stortorget, vilket stämmer överens med ovannämnda diskussion om hur torget användes under 1960-talet.

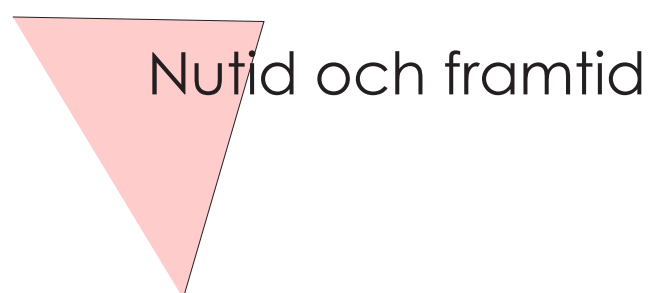
Bild 12. Lunds stadsbild sid. 119. Stortorget år1896.

Bild 13. Lunds stadsbild sid. 129. Stortorget år 1968.

Nutid och framtid

Motrevolution

Efter 1960 fanns en tendens att reservera de svenska städerna åt gående och cyklande. Lund är ett lite sent men tydligt exempel på detta. Införandet av långlördag är ett sätt för kommunen att locka in folk från närliggande områden samt att locka ut de som bor i Lund att använda sina gator och torg. Långlördagar infördes i Lund på 1980-talet. 1980 stängdes Kungsgatan av för biltrafik det gav upphov till utesittplatser. Gatan blev till en mysig gågata från att ha varit en bilisternas gränd. Till omvandlingen kom också ett nytt golv, asfalten togs bort och man lade ut gatsten. Från att ha varit biltorg går nu Stortorget tillbaka mot att bli ett folkligt torg. Vägen stängs av och blir till gågata. Jan Gehl har analyserat gågator och kommit fram till att de är gynnsamma för stadens liv mellan husen. Gågatan kan också ses som en konkurrent till torget då denna erbjuder liknande funktioner. Torget skulle då bara bli en punkt man passerade för att ta sig till gågatan, torget skulle inte vara en plats som man stannade till på. Gågatan som öppnades vid Stortorget i Lund anser jag inte vara hämmande för torget utan tvärt om gynnar den människor att ta sig till torget.

Den senaste stora renoveringen

Under slutet av 1980-talet drar man i Lunds kommun igång en stor utredning, kallad centrumutredningen. Utredningen ska undersöka på vilka sätt man kan förbättra miljön i de centrala delarna av staden, däribland ingår Stortorget. Centrumutredningen tar fram nya förslag för buss och vägtrafiken i staden men också för att anlägga gågator samt en större renovering av Stortorget. Lilla Fiskaregatan gjordes efter utredningen snabbt om till gågata, 1987, utredningen hade även kommit fram till att en större renovering av Stortorget skulle utföras, denna lät dock vänta på sig ytterligare en tid. Centrumutredningens förslag för Stortorget bearbetades ytterligare i några år, 1993 stod det nyrenoverade Stortorget klart.

I det nya förslaget, ritat av Agneta Persson i samarbete med gatukontoret, hade man satsat mycket på att göra ett attraktivare centrum för gång och cykeltrafikanter. Där Lilla Fiskaregatan möter Södergatan för att gå över till Stortorget har man gjort ett upphöjt övergångsställe för att binda ihop gångytorna. Före renoveringen hade Stortorget 120 cykelparkeringsplatser efter renoveringen skulle där finnas 200. Det blev 200 men också fler därtill. I den norra delen av torget stod tidigare almar. Dessa togs ner under renoveringen och ersattes med 10st lindar (*Tilia cordata* "greenspire"). Den befintliga "fontänen"

på torget gavs en sittbänk i granit. Asfalten på Stora Södergatan togs bort och ersattes med gatsten. I norr kom ett antal bänkar att ställas upp, alla torgets möbler gavs nu en enhetlig mörkgrön färg. Vid torgets västra sida tog debatten om träd fart igen. Man kom fram till en kompromiss. Trädförslaget röstades ner p.g.a. att de skulle dölja husfasaderna för mycket och för att det ligger mycket ledningar i marken. Kompromissen gick ut på att man använde spaljéer med klängväxter istället för träd. På det sättet fick man ändå den inramande grönlinsen utmed Stora Södergatan. Gågatan breddades något intill husfasaden på den västra sidan, Stora södergatan gjordes smalare från 16 till 8m. I och med gatans avsmalnande gavs nu torget en bredare yta.²¹

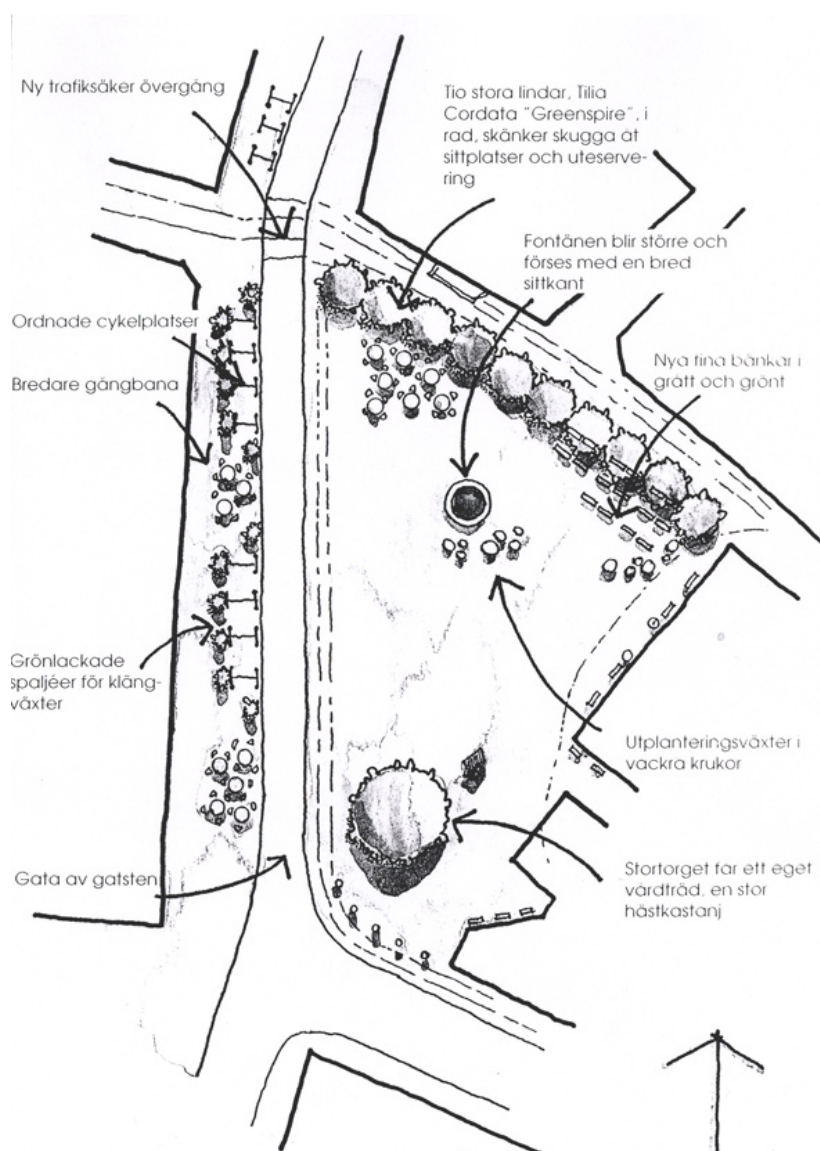

Bild 14. Plan över Stortorget's nygestaltning 1993, ritad av Agneta Persson. Broschyr hos gatukontoret i Lund.

21 Gatukontoret i Lund, Nya Stortorget (broschyr), 1993.

Torget idag

Jag sitter på en av torgets bänkar, det är en härlig majdag och solen står högt på himlen. Mycket är sig likt sen renoveringen 1993. De gröna bänkarna står i torgets norra hörn. Söderläget gör att de denna dag är använda till max av glassnjutande Lundabor. Bakom bänkarna finns cykelparkeringen, människor lämnar och hämtar cyklar konstant medan jag sitter på min bänk och iakttar dem. Lindarna med sina nya fräscha blad bildar en extra vägg bakom mig. Ett svagt porlande hörs från den fyrarmade ljusstakens vattenstrålar. En kaja badar i dess kar. Annars är det mest duvor som syns, undrar om de alltid funnits på torg? Mot rådhuset och stadshallen sitter människor i skugga liksom de som sökt skydd på bänken runt kastanjen i torgets södra hörn. Fem stora betongskålar står uppställda mot Stora södergatan, från dessa lyser gult och lila från årets sommarblommor. Enchilladas skulptur ligger som en svart kloss, idag oanvänd och nästan osynlig trots att den är så stor och svart. Jag reser mig upp och går.

Bild 15. Rådhuset.
Foto Maja Rytorp.

Bild 16. Stortorget.
Foto Maja Rytorp.

Bild 17. Bänkarna vid torgets norradel.
Foto Maja Rytorp.

Intervjuer

Intervju med gatukontoret den 22 maj 2007

Det senaste man gjort på Stortorget från gatukontorets sida är att ge fasadbelysning åt rådhuset. Inom kort ska man förbättra tillgängligheten genom att sätta upp ljudpollare i övergången mellan Lilla Fiskaregatan och Stortorget. Av förslaget från 1993 har man även lagt till fler cykelställ än vad som fanns med i den ursprungliga planen. Jag ställer en fråga om de många fläckar med asfalt som bryter upp torgets stengolv. Svaret blir att lagningarna på torget som täckts igen med asfalt ska läggas med gatsten igen men att marken måste sätta sig under en vinter innan man kan lägga tillbaka stenen, resultatet blir annars inte hållbart.

Intervju med nuvarande stadsarkitekt i Lund, Bengt Aronsson, den 11 maj 2007 på Lunds stadsbyggnadskontor.

Vi diskuterade bl.a. Stortorgets framtid. Jag ställde frågan om vilka planer man hade för torget? Stadsarkitekt Bengt Aronsson berättade att man ville behålla Stortorget som den öppna yta i centrala staden som den är idag. Motiveringen till detta är att man tycker att det behövs en flexibel yta, som ej är bebyggd, där man har möjlighet att ställa upp brandbilar för uppvisning ena dagen och kanske ha ett politiskt möte andra dagen. Man vill även styrka Stortorgets status som stadens fintorg bl.a. genom att ge Stadshallen en ny fasad. Nyare förändringar som gjorts är att man förbättrat trädraden i norr samt satt upp amplar med blommor på gatan. Det fanns en tanke om att ha en trädrad här men efter invändningar från dåvarande stadsantikvarien, Claes Wahlöö samt efter egna funderingar beslutade man att inte sätta någon trädrad. Från stadsbyggnadskontorets sida var motiveringen att det under mark fanns alldeles för mycket ledningar medan stadsantikvarien menade att man skulle ta bort allt för mycket av fasadarkitekturen genom att anlägga en trädrad. Bengt har även en egen idé som han tar upp, han säger att han lobbade för den länge nu. Idén är att förtydliga den axel som går mellan Stortorget och Mårtenstorget. Han vill få den lite rakare, lite tydligare i sitt uttryck.

Det finns alltså inga större planer för Stortorget just nu. Ytan vill man ha kvar som en större öppen offentlig plats med möjlighet för varierande evenemang. Den största förändringen som är att vänta kommer vara den nya fasaden av stadshallen.

En annan intressant sak som kom upp vid intervjun som dock inte har med framtiden av torget att göra, men som jag väljer att ta upp för att jag fann den intressant för Lunds grundande. Bengt visar mig en karta över norra Tyskland, Sverige och Danmark. Han berättar att under vikingatiden fanns ett starkt centrum vid floden på den tyska sidan. Längst floden och ut på Östersjön skeppade vikingarna sina varor. När man väl kom ut på Östersjön fanns två alternativa vägar, skulle man mot Ryssland tog man av mot Finska viken annars valde man att passera Falsterbo och ta sig igenom Öresund. Problematiken som uppstod här var de många stormar som resulterade i otaliga förlista skepp. Istället för att riskera sina skepp började man nu lasta av skeppen i Trelleborg. Därifrån körde man upp varorna med ox-och hästkärror, vägen man färdades på ledde till Lund. En bit av den gamla vikingavägen finns fortfarande kvar som Stora Södergatan.

Det arkitektoniska rummet

Nedan följer en diskussion om hur den arkitektoniska upplevelsen av torget påverkats av olika byggnaders tillkomst eller avlägsnande samt hur andra för torget viktiga element påverkat rumsupplevelsen.

Sydsvenska kreditaktiebolagets byggnad

Som tidigare nämnts i uppsatsen reste det Sydsvenska kreditaktiebolaget en ståtlig byggnad på den gamla rådhus tomten. Denna förändring var av stor betydelse för hur man uppfattar Stortorgets arkitektoniska rumslighet. Då det gamla rådhuset fortfarande stod på plats vid torgets norra hörn hade det en enhetlig höjd med de övriga byggnaderna som fanns runt torget, två plan. Där fanns som tidigare påpekats en väg vid rådhusets högra sida som ledde upp mot domkyrkan. Staden sålde tomten som det gamla rådhuset stått på till Sydsvenska kreditaktiebolaget. Detta kan tyckas konstigt då ett rådhus stått på platsen i över 600 år. Man kan undra varför staden gjorde så, sålde denna sin rådhus tomt? På den gamla rådhus tomten restes Sydsvenska kreditaktiebolagets byggnad 1913. Det är en byggnad i tegel och i tre plan. Vid byggnadens anläggande försvann den gamla gatan som gått upp mot domkyrkan det bidrog till att ge torget en mer sluten karaktär. Den största effekten som uppförandet av byggnaden hade för torget var negativ i den bemärkelse att den p.g.a. sin höjd skymmer domkyrkan som tidigare var tydligt synlig och på så sätt bidrog till att ge torget både dignitet och identitet. Förvisso samspelar byggnaden men den något tidigare uppförda SEB:s byggnad på andra sidan av Södra förstadsgatan. Platsen som Sydsvenska kreditaktiebolagets byggnad

ligger på är central på torget och blickfånget hamnar lätt där. Borde inte rådhuset premieras som huvudbyggnad vid torget?

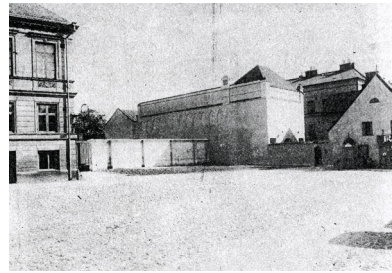

Bild 18. Platsen där stadshallen idag står. (Ur: Ekskahusets bildarkiv.)

Stadshallen

Stadshallen var vid sin tillkomst väl anpassad i sin utformning till den miljö som fanns runt torget. Den passar fortfarande in. Stadshallen stjälar inte uppmärksamhet från torget men har ändå en tydlig och snygg egen karaktär. Uppförandet av stadshallen bidrog enligt min åsikt till att förstärka upplevelsen av torget då denna byggnad till stor del uppfördes på tidigare öppen mark som inte hade någon direkt rumslig visuell effekt. Enligt Bengt Aronsson har man från stadsbyggnadskontorets sida nu tänkt göra om fasaden. Hur den ska se ut är inte bestämt men jag hoppas att den inte tillåts ta för mycket av torgets plats.

De södra fasaderna

Torget's södra fasader

De södra fasaderna bidrar inte till att ge torget ett enhetligt intryck. Det är synd då dessa fasader som man ofta upplever då man befinner sig på torget. Bänkarna som finns uppställda står i söderläge för solen vilket gör att vyn blir mot den södra fasaden. Den södra fasaden är osammanhängande och husen hoppar i höjd. Hade denna sida varit i tvåplan i samklang med de andra sidorna hade torget troligtvis upplevts mer välbalanserat. Fasaderna på huset i söder borde ges en mer intressant utformning.

Golvet

Idag är golvet förutom några lagningar i asfalt helt lagt med gatsten i halvbågemonster. För helhetsupplevelsen av torget är golvet mycket viktigt. Det ska kännas att det från vägg till vägg är ett golv, inte flera. Genom att som på Stortorget idag har valt att använda ett och samma material, lagt i ett enhetligt mönster, kan man på ett bra och enkelt sätt uppnå denna effekt. Ett idag vanligt använt gångstråk är markerat i golvet med långa stenplattor. Detta gångstråk löper från Kungsgatan till Stora Södergatan. Innan man på 30-talet började organisera om både torgets funktion och utseende

fanns en annan markering i golvet. Den fyrarmadelyktan utgjorde centrum i denna markering, från denna löpte det ut ljusare satta stenar, likt strålarna från en sol. Jag tycker att den markering som finns idag är oestetisk. Att återgå till den solstråleformade markeringen vore att föredra. En nu gammal klenod på torget skulle lyftas fram och strålarna skulle visuellt bidra till att hålla ihop torget starkare än vad den raka sträckan som utgörs av de gråa stenarna gör idag.

En sak som förefaller mig konstig är att inte valt att lyfta fram den nivåskillnad som finns. Torget lutar över en meter från norr till söder. Det är ganska ovanligt med torg som lutar så mycket. Det finns tävlingsbidrag som utnyttjat höjdskillnaden och skapat exempelvis ett par trappsteg som då både markera höjdskillnaden men som även erbjuder sittplatser under soliga dagar. Det hade varit något att förvekliga på Stortorget för att förstärka rumsupplevelsen.

Förr i tiden var golvet på torget en öppen yta då försäljning inte pågick. Idag har golvet belamrats med så många saker att det även om det skulle vara tomt på folk aldrig blir tomt. De nya tingen som tillkommit, särskilt under detta århundrade gör det svårare att uppleva golvet. De står även i vägen för betraktaren i ett lodrätt perspektiv och skymmer ibland sikten. Även detta bidrar till att ge mindre känsla av det stora rummet. Det stora rummet kan ibland var svårt att känna istället finns nu flera små rum i det stora rummet. Detta känns speciellt under sommarhalvåret då restaurangerna bygger upp sina små uteserveringar med staket runt på en del av Stortorgets totala yta.

Träd som rumselement, ska de finnas på Stortorget?

Trädens icke vara eller vara på Stortorget tycks vara en evig debatt. Om man har kommit fram till någon slutgiltig lösning vet jag inte. Idag finns några träd runt torget. Jag tycker att det är en intressant diskussion då många torg idag blir allt grönare och grönare. Vad är ett torg och vad är en park kan nu vara svårt att skilja åt. Nedan följer en liten diskussion utifrån några personers uttalanden om träd på Stortorget. Om införandet av träd som element på Stortorget skriver Wahlöö så här;

"Införandet av nya väggar i form av trädplanteringar förändrade drastiskt torgrummets karaktär och minskar dess monumentalitet. Ur bevaringssynpunkt måste tanken på en trädrad längs västra torggränsen bestämt avvisas. De träd som redan finns på Stortorget är sena tillskott som bör tas bort till förmån för den ursprungliga rumsbildningen. Oavsett det nya rum som skapats med trädplantering, döljer vegetationen också på ett olyckligt

sätt husafasaderna-rummets väggar".

Intressant åsikt tycker jag och även välmotiverad. Om man tittar på bilden från 1900 (se omslagsbild) kan man inte annat än tycka att den är vacker. Stortorget som ligger där i sin enkelhet men med en oerhört stark rumslighet. Och hur ser det ut idag? Rumsligheten tycks för mig inte alls vara lika stark mycket pga. av alla de saker vi ställt ut på torget. Det hela är en kontroversiell fråga men ytterst viktig. Hur ska dagens torg se ut?

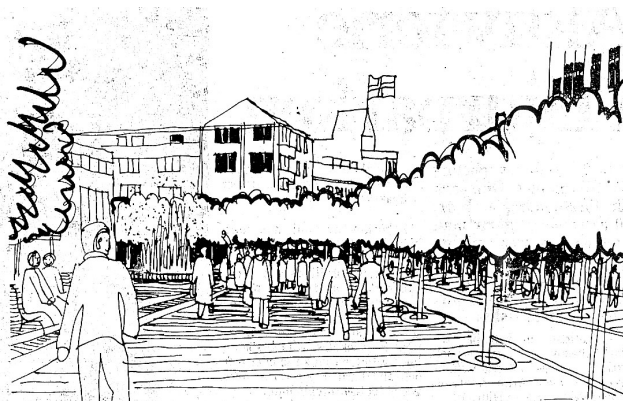

Bild 19. Per Friberg förslag år 1973 (Ur: Kulturens arkiv.)

Några år efter att Wahlöö skrivit om hur trädplanteringarna skulle minska torgrummets monumentalitet kom ett förslag till ny utformningen av Stortorget från professor Per Friberg. Hans förslag innehåller i motsats till vad Wahlöö anser vara en bra utformning många träd. Kanske kan man använda växterna på ett sådant sätt att de faktiskt förstärker monumentaliteten?

Om Per Fribergs förslag skriver Bengt Karlsson;

" Till slut bara en stilla fundering om hur förslag ibland liksom följer med tiden. Ett sådant är Per Fribergs skiss från 1973 av ett Stortorg där fotfolket har utökat sina domäner mot väster, tankar som finns i det nu pågående arbetet med att göra om torget. Idén att minska biltrafiken och låta avgiften i ett p-hus utanför stadskärnan även inkludera en bussresa intill centrum känns också igen från senare år. Bock i kanten blir det däremot för hans förslag att samtidigt flytta stadsbussarna till torget med motiveringen " så att vi får lite mer liv där"..."

Klas Anshelm är arkitekten bakom Lunds stadshall. Han har även varit med och tagit fram förslag till Stortorget utformning. Han har tagit fram två förslag varav det han själv föredrar bygger på träd. Han anser att träd skulle

vara en miljöförbättring samt innebära en mjuk övergång från torg till trafik. Klas anser även att ett torg bör vara en behaglig plats med bänkar och träd som ger skugga och svalka. Han har även två andra förslag, i det ena har träden på den östra sidan slopats och i alternativ tre är torget helt tomt. Även i denna artikel tycks träden vara något kontroversiellt som man har många och olika åsikter om. Klas anser att trädraderna skulle understryka torgets originella form. Generalkommittén (en kommitté som diskuterade förslagen) ansåg att träden skulle ge en intressant miljö men samtidigt spoliera den historiskt intressanta miljön. I torgets nya utformning ingår även i förslaget att golvet ska läggas om i halvmånesatt smågatsten och att en skulptur ska placeras på torgets södra sida. Vad som blev förverkligat utifrån detta förslag har varit svårt att få reda på. Men det är intressant med trädraderna som tycks vara ett återkommande tema i tävlingsbidragen genom åren. Dessa träd tycks alltid väcka stor debatt. Som det är nu har Stortorget bara en trädrad vid Lilla Fiskaregatan

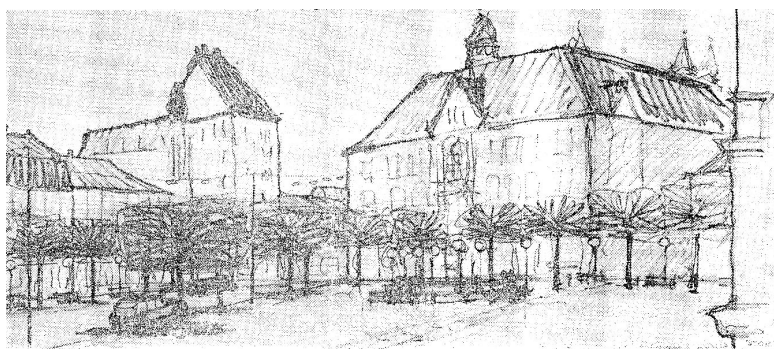

Bild 20. Klas Anshelms förslag till utformningen av Stortorget.
(Ur: Stadsarkivet.)

Grönska idag

Vid torgets norra del står idag tio klippta lindar (Tilia Cordata greenspire). Dessa bildar en kännbar grön vägg under sommarhalvåret och annars en linje, dock inte lika tydlig under vinterhalvåret. Mot Lilla Fiskaregatan möts den i raden sista linden upp av amplarna. Den gröna linjen böjer av och följer nu torgets västra sida ner för Stora Södergatan. Då amplarna inte har någon krona skymms inte fasaderna i lika stor utsträckning här som av lindarna. Den gröna linjen är dock tydlig. Vid Stadshallens entré finns en hästkastanj och mellan Stora Södergatan och Enchilladas skulptur finns ännu en hästkastanj. I förslaget från 1993 fanns flera hästkastanjer men dessa har tagits bort då de insjuknat. Den hästkastanj som står kvar vid Enchilladas skulptur omsluts av en rund bänk. Under soliga dagar ger kastanjen en chans till sittplast

i skugga på torget. Och den används, ofta är den full med glassätande lundabor.

En intressant iakttagelse, i Italien med alla sina piazzor har man inte träd, borde inte det vara välmotiverat med tanke på den värme som finns där? Eller räcker det med de många arkader som ofta finns i anslutning till torgets väggar?

Stortorget's funktioner

Jag tycker att det är intressant att titta på vilka olika funktioner Stortorget haft. I början på 1000-talet var det en handelsplats där man möttes och bytte varor. Ganska snart lät man bygga stadens rådhus invid torget, detta tillsammans med närheten till domkyrkan gjorde att torget även fungerade som ett uppvisningstorg för de styrande i staden. Processionståg på väg mot domkyrkan startade ofta från torget och vandrade Lilla Kyrkogatan upp, in genom ett valv före man kom till domkyrkans fot. Rådhusets existens och de fynd man gjort av en spöpåle visar på hur man genom torget som plats hade en ypperlig plats att visa sin makt genom. Men visst var det handeln som kom att dominera Stortorget's funktion. Det måste ha varit en spännande plats att befinna sig på. Tänk hur många personer som kom till Trehögsmarknad. Under medeltiden var Lund ett sorts Mecka för de kristna, där fanns en mängd olika kyrkor. Detta medförde att Lund var en vanlig plats dit pilgrimer färdades således fick Lund många långväga gäster som i sin tur kunde ha med sig någon exotisk vara att byta på torget.

Kyrkan försvagades mycket i och med reformationen. Handeln på torget var fortfarande stark långt in på 1800-talet men då hände det något. Som tidigare nämnts i uppsatsen blev det nu ont om plats och nya torg blev till i staden. Handeln flyttade nu bort från Stortorget för att lämna plats åt en ny uppfinning, bilen. Torget som handelsplats byttes under 1900-talets första decennier ut mot en parkeringsplats och busshållplats. Hela torget användes verkligen för olika fordons ändamål. Även denna epok fick sitt slut. Under 60-talet började man att ta tillbaka torgytan.

Det som kom nu efter parkeringsytans tid var ett mer än tidigare multifunktionellt torg. Där kom att finnas många olika objekt, nästan plottrigt av sittbänkar, cykelställ, statyn, den trearmadelsstaken, träd och alla utsmyckningar på torgets väggar (husfasaderna). Generellt ont om "rena" torg under 1900-talet. Lunds torg har skonats från fula små lådor innehållande korv,

kebab försäljning. Det finns en i och för sig på trottoaren på den östra sidan, dock en mycket liten vagn. Det känns ibland som att vi idag är rädda för tomrum, "horror vacui". Denna plottrighet går hand i hand med torgets funktion idag som ett multifunktionellt torg. Kanske är vi inte rädda för tomrum, kanske är plottrigheten med saker bara ett tecken på att vi idag har ont om plats och därför måste fylla de öppna ytor vi har? En annan tendens på Stortorget men också många andra torg te.x. Lilla torg i Malmö är hur det kommersiella kan ta över torget, jag tänker då på alla uteserveringar som ploppar upp. Lilla torg är extremt, där kan man nästan inte sitta ner om man först inte köper något. Är det rätt eller fel? Att man måste köpa något för att få vara på torget? Kanske är latte och ölkulturen så uppskattad av stadens medborgare att de tycker att det är okay att använda Stortorget för sådana syften. Lilla Torg är nästan täckt med uteserveringar under sommarhalvåret, det kan nästan jämföras med hur Stortorget var täckt av bilar.

Hur kommer då det framtida Stortorget att se ut? Det är en svår fråga att svara på, kanske omöjlig, men man kan alltid spekulera. Tydligt är att torget återspeglar människorna och deras vanor. Det är den röda tråd jag kunna finna när jag gjort mina efterforskningar om Stortorget. Jag tänker då på handeln under medeltiden, den skedde då på torget när sedan handeln flyttade in under 1900-talet, kom bilen och tog över. Nu är Stortorget ett kommersiellt torg och har dessutom konkurrens av andra offentliga platser. Stortorget måste nu även sättas in i ett större sammanhang då de andra torgens/offentliga platsernas funktioner spelar roll för Stortorget. En annan ny aspekt är kommunikationerna, de ha blivit mycket snabbare och effektivare de senaste årtiondena. Vissa kanske kan tycka att det är att dra en lite för lång tanke men jag tror att den nya tunneln i Malmö kan komma att påverka Stortorget i Lund.

Torget är viktigt för stadens identitet, speciellt det torg som är äldst. Även om det inte finns speciellt många gamla hus bevarade runt Stortorget känns formen så otroligt talande, den lyser ut att den är gammal, pittoresk. Viktigt är att bevara den medeltida gatustilen för att behålla den pittoreska känslan. Om planerna från år 1669 på nya vägdragnigar hade genomförts skulle känslan på torget vara mycket annorlunda. En annan viktig sak som Stortorget ger till staden är en öppen centralyta. Även om jag tycker att den är onödigt plottrig har den ändå en större sammanhängande öppen yta. Precis som Bengt Aronsson var inne på tror även jag att det är viktigt med en större öppen yta i den centrala delen av staden för att

kunna hålla evenemang, men även för att ge invånarna i en tät stad en möjlighet till paus i ett öppet rum.

Min viktigaste slutsats av detta kandidatarbete är att Stortorget inte är statiskt, det växer fram med sin stad och förändras också med sin stad och dess omgivning. Stortorget återspeglar både den människa som lever i hennes tid och den som har levt.

Källor och litteratur

Muntliga källor

- Aronsson, Bengt. Stadsarkitekt, Lunds stadsbyggnadskontor, intervju 11-05-2007.
- Person okänd, Gatukontoret, telefon intervju 15-05-2007.

Observationer

- Stortorget, den 28-04-2007 samt den 20-05-2007.

Tryckta källor och litteratur

- Andersson, Inger. 1983. *Lunds stadskärna, bevaringsprogram Krafts rote*. Grahns Tryckeri AB, Lund.
- Andersson, Thorbjörn. 1983. *Vad gör ett bra torg bra*. Stad och land/rapport nr 17. Repro, Alnarp.
- Blomqvist, Ragnar. 1951. *Lunds historia, Medeltiden*. Berglings boktryckeri, Lund.
- Cullen, Gordon. 1960. *Townscape*. The architectural Press, London.
- Gehl, Jan. 1980. *Livet mellem husene*. Arkitektens forlag, Köpenhamn.
- Gehl, Jan och Gemzöe Lars. 2001. *New city spaces*. Bogtrykkeriet Skive, Danmark.
- Lennart, Améen, 1990. *Lund under expansion*, kap Från bantorg till stadsvall sid 92-96. Wallin och Dahlholm Boktryckeri, Lund.
- Iventeringskommittén. 1968. *Lunds stadsbild*. Berlingska boktryckeriet, Lund.
- Rasmussen, Steen Eiler. 1994. *Towns and buildings*. The mit press, Massachusetts.
- Sitte, Camillo. 1982. *Stadsbyggnad*. Arkitekturförlag AB, Stockholm.

- Thiis-Evensen, Thomas. 1992. *Byens uttrycksformer*. Allkopi, Oslo.
- Francki, Kristina, Mahringbauer, Ingalill, Sandstedt, Gunnel, Kerstin Teusch. 1987. Stencil 87:6, *Vem älskar förortstorg?* Institution för landskapsplanering, SLU, Alnarp.
- Olsson, Anna. 2000. *Aspekter på torgdesign*. Institutionen för landskapsplanering, SLU, Alnarp.
- Webb, Michael. 1990. *The city square*. Thames and Hudson Ltd, London.
- Zucker, Paul. 1959. *Town and square*. Columbia university press.
- Åström, Kjell. 1985. *Stadensrum, offentliga platsbildningar i svensk stadsutbyggnad 1945-80*. Liber Tryck, Stockholm.
- Åström, Kjell. 1988. *Stadensrum, torget-gestalt, upplevelse, användning*. Svensk Tryck, Stockholm.

Kulturen, Ekskahuset och Stadsarkivet i Lund

Kulturen

Byggnadsnämnden, yttrande över centrumutredningen av Claes Wahlöö 9/8 1988

Ett Stortorg i förvandling ? artikel av Bengt Karlsson
Lundsdagblad 8/4 1939, Torg och rådhus i Lund

Ekska

Stortorget, Lunds medeltida forum, Gamla Lund Nytt, 1994:2 sid 6

Bilaga

1. Kartor från www.hitta.se sökord, Lund.

Litteraturtips om man vill fördjupa sig i "torg"

– Ahlberger, Nils. 2005. *Stadsgrundningar och planförändringar. Svensk stadsplanering 1521-1721*. Institutionen för landskapsplanering, Ultuna. Edita VästAros, Västerås.

– Bacon, N, Edmund. 1967. *Design of cities*. Thames and Hudson Ltd, London.

– Ericson, Gunnar m.fl. 1996. *Malmö's lokala oaser 2. Gatukontoret i Malmö*. Tryckeri Malmö, Malmö.

– Korosec-Serfaty, Perla. 1982. *The main square, function and daily uses of Stortorget, Malmö*. Aris 1982, nova series nr 1. Am.tryck Offset, Hässleholm.

– Moughtin Cliff. 1992. *Urban design – Street and square*. Architectural press.

Artiklar om torg

Arkitektur nr:4, 1995, s48-51.

Topos, june 31, 2000, s74-79.

Topos, june 39, 2002, s34-39, 40-47, 74-81.

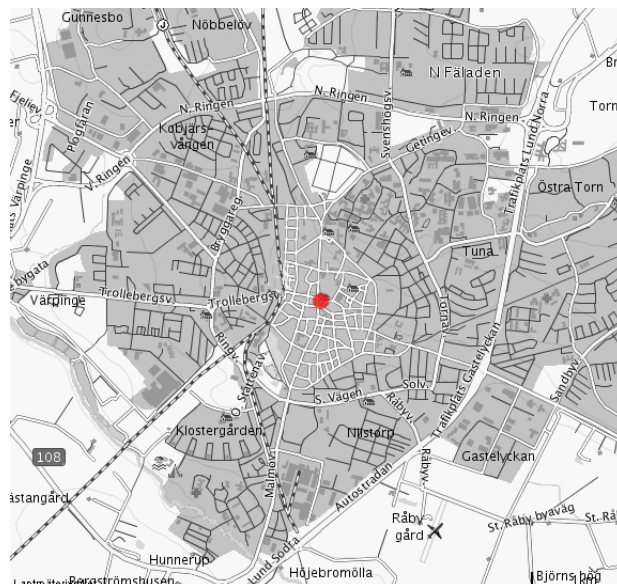
Kultur miljövård 1-2:98. *Stockholm Huvudstaden*. s64-69. Ljunglöfs AB 1999.

Markbetongföreningen. 1982. *Gator och torg*. Upplands grafiska AB, Uppsala.

Utblick Landskap nr 2:1998. *Landskapet i staden*. s19-27. AB Fälth's Tryckeri, 1998.

Bilaga 1.

Lund, den röda pricken representerar Stortorget's lokalisering.

Stortorget med de omgivande gatorna och kvarteren.

